

בכורות לז

משה שווערד

1. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף לו עמוד ב

התרת מום ונדרים בב"ד כשיש יחיד מומחה

ג' מתירין את הנדר במקום שאין חכם. וכתב הרע"ב במשנתנו דזה מעכב בדיעבד גם בנדרי דאין שלשה מתירין את הנדר ולא חל ההיתר במקום שיש יחיד מומחה. אבל הר"ן בנדרי (כ"ג) נקט דהא דאין ג' מתירין במקום שיש חכם הוא מפני כבודו של חכם, אבל בעבר והתירו הותר הנדר.

והנה מנהגינו כהיום בהתרת נדרי שמתירים בפני ג' גם במקום שיש יחיד מומחה, וגדול בדורו, ומנהג זה לכאורה תמוה לא מיבעי לדעת הרע"ב שמעכב בדיעבד אלא אפילו לדעת הר"ן דזה דין לכתחילה מ"מ למה לא חששו לכתחילה שיתיר החכם ולא שלשה פשוטים. והרי כתבו התוס' כאן דמומחה של הגמ' אין הכוונה שהמחהו בי"ד אלא כל מופלג בחכמה. ולכאורה משורת הדין ודאי נראה דבעינן שיתיר החכם. אבל ליישב המנהג, אפשר דשייך זה למה שכתבו התוס' כאן דבזה"ז אין נראה שיהא שום אדם חשיב מומחה להתיר בכור ונדר ביחיד, וכיון שכן הקילו בכלל שאפילו במקום שיש מומחה אין הולכים לכתחילה למומחה, אפילו בצירוף לשלשה, ודי להם בג' פשוטים, דכיון שנעקר דין מומחה נעקר לגמרי. בצירוף זה שמהני ג' פשוטים במקום מומחה בדיעבד אפשר ליישב המנהג. דאילו לדעת הרע"ב לא היה נראה לסמוך בדיעבד להתיר במקום שיש מומחה דבפשטות סברת התוס' היא לחומרא דיחיד מומחה ליכא, אבל לקולא ודאי לא אמרינן דאין מומחה שג' פשוטים מהני במקומו, אלא דבעי שיהא המומחה מצורף לשנים אחרים.

במנהג "כל נדרי" כליל יוהכ"פ

והנהגה ב"כל נדרי" שאומר חזן ביהכ"נ כליל יוה"כ יש שם תיקון של ר"ת לומר, מיו"כ שעבר, דהיינו שיש בהיתר זה גם נדרי שכתב נדר, וזה לא תקשה דאין שם ג' כי אם החזן דאפשר דאלו השנים שעומדים אחד לימינו ואחד לשמאלו מצטרפים לג' להיתר. אבל כן תקשה דלמה מתירים ע"י שלשה במקום שיש מומחה. ולדעת הר"ן נראה דכיון דבדיעבד מהני ההיתר, א"כ בכה"ג דבאמירת "כל נדרי" דלא באים להתיר נדר מסוים שיודעים שנדר אלא באים להתיר לציוכור אם נדרו, והיינו שאין כאן נדר ידוע, בכה"ג לא חששו לקחת אף יחיד, ודו"ק. (ועי' חו"י קכ"ט).

2. תוספות מסכת בכורות דף לו עמוד ב ד"ה שלשה מתירין

שלשה מתירין את הנדר במקום שאין חכם - בענין זה דפ"ק דנדרי (ח:): [דאמרי'] לא שרי ליה לאיניש למישרי נדרא באתרא דרביה ומיהו ההיא אפי' יש שם מומחה אחר אין לאותו מומחה להתיר במקום רבו כמו רבינא במקום רב אשי.

3. תוספות מסכת בכורות דף לו עמוד א ד"ה מפירין את

מפירין את הנדר - לישנא דקרא נקט אבל גבי חכם שייך לשון התרה וכן בהמוכר את הספינה (ב"ב דף עד.) גבי בת קול דקאמר ועכשיו שנשבעתי מי מפר לי.

4. איזהו מקומן מסכת בכורות דף לו עמוד א

דתניא הפרת נדרי בג' ר' יהודה אומר אחד מהם חכם - כתבו תוס' (ד"ה רבי יהודה) דמודה ר' יהודה שיחיד מומחה גמור מתיר לבדו הנדר, אלא דבמקום שאין מומחה מצריך מיהא שאחד מהשלשה יהא חכם קצת. מיהו יש לעיין דמדברי רש"י (ד"ה במקום שאין חכם) משמע דר' יהודה החולק ס"ל דלעולם אין חכם יכול להתיר הנדר לבדו, אלא בעינן לעולם שלושה ואחד מהם חכם, ולפי"ז רבנן בתרתי פליגי, דחכם מתיר לבדו, וכשאין חכם סגי בג' הדיוטות.

5. ספר ישראל קדושים - אות ו

ור' נחמן החזיר היראת חטא שהוא מדריגת החכמה ועל כן אמר על עצמו (סנהדרין ה' ריש ע"א) כגון אנא דן דיני ממונות ביחיד שהוא מצד שלימות החכמה. כמו שאמרו בסוף בבא בתרא (קע"ה ע"ב) הרוצה שיתחכם יעסוק בדיני ממונות וכן בבכורות (ל"ז ריש ע"א) דחכם מתיר לבדו אמר ר' נחמן כגון אנא. ואף על פי דמקרא צווח (משלי כ"ז, ב') יהללך זר ולא פיך אבל הוא לא בא להלל את עצמו רק להודיע הדין גדר המומחה והחכם.

ולא אמר על אחר כי לא הגיע לשלימות החכמה אלא הוא. ולא ידעו אחרים ממעלתו גם כן. רק הוא עצמו שידע מעלתו שכבר נשתלם במדת הענוה הקודמת ובטח לבו שמכיר ערכו באמת ולא מגסות הרוח הודיע שפיר דין החכם והמומחה שהוא דוקא כשיהיה בתכלית השלימות כמותו. וזה על דרך שאמרו (נדרים ס"ב.) שרי לאודועי באתרא דלא ידעו ליה. והיינו לצורך כההוא דעבדך ירא את ה' וגו':

6. שו"ע יו"ד סימן קיט

(יג) המוכר לחבירו דבר שאסור באכילה, אם עד שלא אכלו נודע, יחזיר לו מה שקנה ממנו והוא יחזיר לו הדמים. ואם משאכלו נודע, מה שאכל אכל והוא יחזיר לו הדמים. מכרו הלוקח לעובד כוכבים או השליכו לכלבים, ישלם לו דמי טריפה. ואם היה דבר שאינו אסור באכילה אלא מדברי סופרים, או אם היו הפירות קיימים מחזיר הפירות ונוטל דמיו, ואם אכלם מה שאכל אכל ואין המוכר מחזיר לו כלום. וכל אסורי הנאה, אפילו מדברי סופרים, מחזיר הדמים ואין בו דין מכירה כלל:

(יד) המוכר בשר, ואח"כ נודע שהבהמה לא נבדקה כהוגן, דינו כמוכר דברים שאסורים מדברי סופרים: הגה - ואם מכר לו דבר מבהמה שאיתרע חזקת כשרות, דאתיליד בה ריעותא ולא יכולין לבדוק אם היא כשרה וצריכים לאסרה מספק, אפילו הכי הוי כאלו היתה ודאי טריפה וצריך להחזיר הדמים (תשובת ריב"ש):

7. שפתי כהן על יו"ד סימן קיט

(כה) מה שאכל אכל והוא יחזיר לו הדמים. משום קנס רש"י בבכורות ס"פ כל פסולי המוקדשין ולפ"ז משמע דוקא כידוע שהיה יודע שהם דברים האסורים ומכרן במזיד קנסין ליה הא לאו הכי לא דאפשר שוגג היה ואע"ג דנתבאר בסעיף י"ז דטבח אין לו התנצלות לומר שוגג הייתי היינו לענין איסורא אבל לא להוציא ממנו וכן נראה מדברי נ"י פ' המוכר פירות שכתב מכר טריפה לישראל במזיד קנסין ליה ע"כ:

8. ספר יד בנימין

וב"מחנה אפרים" ה' נזקי ממון ס' ט'
(הוצא צרי"ט אלגזי)
הקשה טובא על זה וז"ל ו"לע"ד ק"ל עד
מאד דבגמ' שם מייחתי פלוגתא דרצנן ורש"י א'
דרש"י א' מחלק בין דברים שהנפש קזה צהם
לדברים שאין הנפש קזה צהם דדברים שהנפש
קזה ינכה להם הדמים כו' ומשמע דלא פליגי
חכמים עם רש"י א' צה" וכו', ועיקר כוונת
קושיתו דדברים שהנפש קזה צהם לכו"ע
צריך להחזיר הדמים מדינא כיון שלא נהנה
וא"כ האין כ' צנמוק"י (וכ"מ מהש"ך) דגם
בטריפה אינו אלא קנסא ובשוגג א"צ להחזיר,
ועיי"ש שם דלפי"מ דאיתא בירושלמי פ"ו
דתרומות מתבאר דלרצנן דפליגי צרייתא דידן
ארש"י א' ס"ל דכל הני צכור ומצל ויין נסך
דקתני יחזיר הדמים נפשו של אדם קזה צהם
וא"כ לפי"ז נראה דלרצנן צכל הני מדינא
צריך להחזיר הדמים, ומש"כ רש"י צמשנה
משום קנסא לא איצטריך אלא צספק איסור
וכו' עיי"ש, וצאמת צרש"י שלפנינו כתוב
להדיא דאיסור ספק הוא, אצל צשטמ"ק הגיה
דאיסור ספי להו.

9. שו"ע חו"מ סימן רלד - המוכר דבר איסור ואכלו הלוקח:

(א) השוחט את הבכור ומכרו, ונודע שלא הראהו למומחה, מה שאכל אכל ויחזיר לו את הדמים, והנשאר מהבשר ביד הלקוחות יקבר, ויחזיר להם את הדמים:

(ב) וכן השוחט פרה ומכרה, ונודע שהיא טרפה, מה שאכלו אכלו ויחזיר להם הדמים, ומה שלא אכלו יחזיר לו הבשר והוא יחזיר לו הדמים. ואם מכרו הלוקחים בשר זה של טריפה לעובד כוכבים, או שהאכילוהו לכלבים, יחשבו עם הטבח על דמי הטרפה, ויחזיר להם הטבח את המותר. וכן דין כל המוכר דבר שאיסור אכילתו מן התורה:

(ג) אבל המוכר לחבירו דבר שאיסור אכילתו מדברי סופרים, אם היו הפירות קיימים מחזיר הפירות ונוטל דמיו, ואם אכלם אכל ואין המוכר מחזיר לו כלום: הגה - מכר לו מבהמה שלא נבדקה כראוי, הוי כאיסור מדברי סופרים, שהרי הבדיקה היא מדברי סופרים (ריב"ש סימן תצ"ט):

(ד) כל איסורי הנאה, בין מדברי תורה בין מדברי סופרים, מחזיר את הדמים ואין בהם דין מכירה כלל:

10. מאירת עינים /סמ"ע/ על חו"מ סימן רלד

(ד) דבר שאיסורו מד"ס. דדוקא במכשול דאיסור דאורייתא קנסוהו ועוד דאין אכילת האוכל מחשב לו הנאה ואדרבה מצער הוא לו שעבר על איסור דאורייתא באכילתו אף שהיה שוגג משא"כ באכל איסור דרבנן וק"ל:

• תוי"ט על מסכת תרומות פרק ו משנה ג

(ג) והוא משלם להם דמי סעודתן - פי' הר"ב דמי חולין שהיה צריך להאכילן ופריך בירושלמי והלא כבר אכלו ומשני טבלים נפשו של אדם חותה מהן והוא הדין לכל דבר האסור עיין [ברמב"ם] בהלכות תרומות פ"י. ומלת חותה לפי עניינו הוא כמו קץ במזונו. [וז"ל הפירוש שהזכרתי לפי שנפשו של אדם קצה באכילת איסור אע"פ שאינו יודע בדבר שלבו נוקפו ואינה נחשבת לו אכילה עכ"ל]:

11. ספר אהל משה

בדרוש וחידוש לרעק"א מערכה ה' אות כ"ה: דלפי כל הנ"ל בסוגי, בכל מאכלות אסורות חלב וכדומה דמחייב בשוגג חטאת הא לא מיקרי נהנה כיון דניחא לי יותר אם לא הי' אוכלו, וצ"ל דמ"מ שם אכילה עלה כיון דאין המאכל בעצמו מזיקן ואולם קשה לי במתעסק בחלבים דחייב משום נהנה הא באמת לא מיקרי נהנה וצ"ע ועצור"ש.

ובת' מהרי"א ס' ק"ד הקשה ג"כ זה (כד"ה ועל) וכתב החילוק הוא פשוט, דמחמת צערו דאוכל איסור שפיר י"ל דאין הנאתו שוה פרוטה שיהי' חייב לשלם, משא"כ לענין חטאת שהוא לכפרה שפיר חייבתו התורה אע"פ דהנאתו לא שוה פרוטה.

12. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף לז עמוד א

מתעסק באכילת איסור אי חייב שם. הקשה רעק"א [דו"ח מערכה ה' אות כ"ה] דלפי המבואר הטעם דמחזיר הדמים משום דנפשו של אדם קצה בהם ואינו נהנה, א"כ כל מאכלות אסורות שחייבה עליו התורה בשוגג חטאת הא לא מיקרי נהנה, כיון

דניחא ליה יותר אם לא היה אוכלו, ותירץ דצ"ל דמ"מ שם אכילה עלה, כיון דאין המאכל עצמו מזיקו [ובכך חייבה תורה] אולם הקשה דמתעסק בחלבים דחייב משום נהנה הא באמת לא מיקרי נהנה, ולמה יחוייב, וצ"ע. ולכאורה אפשר לומר דודאי אין כוונת הגמ' לומר דהחויב במתעסק בחלבים ועריות הוא משום ההנאה שיש לו בו במציאות, וזהו חיובו דודאי חיובו של אוכל אינו ההנאה כדמוכח מכל אוכל חלב שחייב חטאת אף על גב שאינו נהנה אלא משום דשם אכילה עלה וכך חייבתו תורה. אלא כוונת הגמ' כך היא דמתעסק בכל מלאכה פטור, דחסר הוא במעשה מלאכה, כיון דמתעסק הוא במלאכה אחרת. ופטור זה לא שייך במידי דאיסורי אכילה דאינו חייב על מעשה מסויים אלא חייב על מציאות של אכילה, והרי אכל ומה איכפ"ל דמתעסק הוא. דמ"מ עצם אכילתו שכך חייבתו תורה באיסורי אכילה נעשית גם כשמתעסק ואינו שום חסרון באכילתו, ולכן חייב נמצא דדגש הגמ' שכן נהנה אין הכוונה למציאות של ההנאה, אלא מציאות של הנאת אכילה שחייבתו תורה בזה, שזה נמצא גם במתעסק דאין החיוב על ההנאה שבו אלא על האכילה בצורה זו המחויבת בשאר אכילות איסור, וזה נמצא גם במתעסק.

13. שפתי כהן על יו"ד סימן קיט

(כז) ואם אכלם מה שאכל אכל ואין המוכר מחזיר לו כלום. דדוקא באיסור דאורייתא קנסוהו ועוד דאין אכילת האוכל מיתחשב לו הנאה ואדרבה צער הוא לו שעבר על איסורא דאורייתא אף שהיה שוגג משא"כ באיסור דרבנן עכ"ל הסמ"ע בח"מ סי' רל"ד ס"ק ד' וגם בעט"ז כתב הטעם הראשון ואין אלו טעמים נכונים כל כך לחלק בין איסורא דאורייתא לאיסור דרבנן ועוד לדבריהם די אם לא קנסוהו כיון שהוא מדרבנן מ"מ למה אין המוכר מחזיר כלום יחזיר מה שקבל יותר מדמי הטרפה שהוא חייב מדינא ולא מצד הקנס אלא נ"ל הטעם דהם לא גזרו איסור כדי להוציא ממון דלענין ממון אוקמוה אדין תורה וכן משמע מדברי הרב המגיד שכתב בפי' ט"ז מהל' מכירה דמ"ש הרמב"ם דבאיסורי רבנן אין המוכר מחזיר לו כלום יצא לו ממה שאמרו בירושלמי דשביעית (ונתבאר לעיל סימן קי"ז) דכל דבר שאיסורו מן התורה אסור לעשות בו סחורה וכל דבר שאיסורו מדבריהם מותר לעשות בו סחורה ואפשר דאף זה כן עכ"ל משמע דר"ל כי היכי דגבי סחורה לא העמידו חכמים דבריהם לענין ממון ה"נ כאן לענין מכירה ויתר פרטי דינים אלו עיין ח"מ סי' רל"ד ובסמ"ע שם:

14. קובץ בית יצחק תשס"ה איסורי דרבנן: איסור גברא או איסור חפצא

... כלומר, שאם אחד קנה דבר האסור מה"ת ואכלו, חייב המוכר להחזיר לו הדמים. אבל אם היה האיסור אסור מדרבנן, אם כבר אכלו, אין המוכר חייב להחזיר לו הדמים. ומהש"ך (שם ס"ק כז) משמע שאם כבר אכל הדבר האסור מדרבנן, אין המוכר חייב לתת לו כלום, אפי' העודף על מה שהיה שוה אם היה מוכרו כטריפה. דהיינו, שהיה ביד המוכר דבר האסור מדרבנן, ואם היה ידוע שהיה אסור מדרבנן, לא היה יכול למוכרו בכ"כ הרבה דמים. וזה המוכר מכר לו הדבר כאילו היה כשר למהדרין, ואעפ"כ אם נודע אח"כ שהיה אסור מדרבנן, א"צ להחזיר העודף על שוויו.

והנתיבות המשפט (רלד:ג) הקשה על הש"ך דלמה ירויח המוכר ממה שלא הודע ללוקח שהוא אסור מדרבנן, הרי היה צריך למוכר לתת ללוקח העודף על מה שהיה מוכרו אם היה ידוע שהיה אסור מדרבנן, שהמוכר לא גרע ממזיק, ומזיק היה חייב לשלם העודף.

ותירץ הנתיבות:

אלא ודאי דאינו עונש כלל על השוגג באיסור דרבנן, והרי הוא להאוכל כאילו אוכל כשירה, והרי נהנה כמו מן הכשרה, ומשו"ה צריך לשלם כל דמי הנאתו..., משא"כ באיסור דאורייתא שמקבל עונש על השוגג וחסרונו גדול מהנאתו.

כלומר, דבעלמא, כיון שאדם אכל את הדבר, הרי נהנה מן המקח, והמקח קיים. אך אם האוכל הוא דבר האסור מה"ת, ההפסד מרובה על ההנאה, שהרי צריך כפרה על מה שאכל מאכלות אסורות, ולכן המקח בטל. אבל אם הדבר אינו אסור אלא מדרבנן, א"צ כפרה על מה שאכל דבר האסור, ולכן ההנאה מרובה על ההפסד, והמקח קיים.

ועיין בשערי ישר (שער ז שם) שהסביר את דברי הנתיבות וזה כמש"כ דברבנן עיקר האיסור מה שסרב ולא שמע לקול דברי חז"ל וסירוב לא שייך רק בעושה במזיד אבל בעושה בשוגג לא שייך סירוב אבל במה שאסרה תורה נעשית נגד רחמנא גוף המעשה וזה נכון.

כלומר, שהטעם שאין צריך כפרה הוא משום שכל האיסור באיסורים דרבנן הוא בסירוב לשמוע לדברי חכמים, ולכן בשוגג אי אפשר לעבור על איסור דרבנן.

ועיין עוד בקובץ הערות (אות קיד) שהסביר את דברי הנתיבות דבאיסור דרבנן אין המעשה מצד עצמה אסורה אלא שמצוה לשמוע לדברי חכמים. וכיון שעשה בשוגג, ואין כונתו ודעתו לעבור על דברי חכמים, לא עשה איסור כלל. כלומר, דלכן א"צ כפרה, כיון שעשה כן בשוגג.

ועיין במשך חכמה שכתב:

דדברי תורה האיסור בעצמו אסור והוי העובר כמו שהוא חולה והוא מטמא הנפש... אבל דברי סופרים הן אינן נידונין מצד עצמותן רק מצד המצוה שאסור למרוד ולא תסור והוא כמרד... ולזה א"ש במוכר לו דברים האסורים באכילה מד"ת אינו מנכה לו מן הדמים שאכל שהאכילה אף שלא מרד מ"מ גרמה לו מחלה בנפש לא כן האסורים מד"ס מנכה לו מן הדמים שהאכילה בעצמותה אינה מזקת לו רק המרד וכאן לא מרד וכזה כתב בנתיבות.

והוא אותו ההסבר של השערי ישר והקובץ הערות. וממה שכתב "שהאכילה בעצמותה אינה מזקת לו", מבואר שעיקר החילוק בין דברים הצריכים כפרה לבין דברים שאינם צריכים כפרה הוא, שאם האיסור הוי איסור חפצא, בזה ודאי צריך כפרה. ורק כשהאיסור הוי איסור גברא, שייך לומר דא"צ כפרה אם עבר בשוגג.

הרי שכל אחרונים אלו סוברים דיסוד איסור דרבנן הוא שאינו איסור על החפצא אלא איסור על הגברא. וכל המחייב של איסור זה הוא החיוב לשמוע לדברי חכמים. ולכן אין עוברין על איסורי דרבנן בשוגג, כיון שאין כאן מרד, והעובר בשוגג על איסור דרבנן אין צריך כפרה. אבל אם איסורי דרבנן יכולים להיות איסורי חפצא, א"א שכל האיסור התלוי בהם הוא מה שחייב לשמוע לדברי חכמים, דמשום צווי זה אין האיסור יכול להיות איסור חפצא, שאיסור חפצא הוא איסור פרטי על החפץ.

15. איזהו מקומן מסכת בכורות דף לו עמוד א

ואימא מה הפרט מפורש מומין שבגלוי ובטל ממלאכתו - הקשה חי' הגרי"ז הלא בפרשת מומין נמנו גם מומין שאין בהן משום ביטול מלאכה כגון ילפת וגרב וכדו'. ותירץ שכוונת הגמ' כאן דלענין היתר שחיטה לבכור הוא תלוי דוקא במום שבטל ממלאכתו. וכע"ז כתב בהערות להגרי"ש"א.

16. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף לו עמוד א

ואימא מה הפרט מפורש מומין שבגלוי ובטל ממלאכתו. אין להקשות וכי ס"ד דבעינן מום דבוטל ממלאכתו הא מפורש בקרא לגבי פסול המוקדשין [אמור כ"ב כ"ב], עורת או שבור או חרוץ או יבלת או גרב או ילפת וגו', והרי גרב וילפת דהוו נגעים לא בוטל ממלאכתו ואעפ"כ הוה מום. צ"ל דהיא גופא ס"ד, דכיון דבבכור איכא כלל ופרט וכלל הוה ס"ד דהא נמי הוה כעין הפרט ובאמת יהא דינו שונה משאר פסוה"מ. ולקמן חזינא נמי בגמ' דאפשר שאני בכור מפסוה"מ. ומסקנת הגמ' הוה דילפינן לה מכל מום רע דלא שאני בזה בכור משאר פסוה"מ.

17. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף לו עמוד א

חילוק מום חסרון שנים לבין חסרון ראייה.
אי הכי מומין שבסתר נמי וכו'. וכתבו התוס' דהני דרשינן לגבי עבד דשן ועין כתיב בהו. והקשו התוס' דמ"ט לא הוה מומא כשנפלה שינו, כיון דחשיב מום שבגלוי ואינו חוזר, ולקמן לא פסלינן ניטלו שיניו גבי אדם אלא משום דאינו שוה בזרעו של אהרן, והני בבהמה. ותירצו התוס' דשאני גבי עבד דגלי קרא, אבל הכא כיון שכך דרך שהשיניים נופלות מחמת זיקנה לא הוי כעין פסח ועוור. ונראה בכוונת התוס' דכיון דבאופן טבעי נופלים השיניים לא שייך להכליל מום זה בכלל מום רע. וקצת פלא, דמה שייך לומר דחסרון שיניים הוה מום, הא כשהבהמה נולדה, הרי לא היו לה שיניים, והתורה אמרה מיום השמיני והלאה ירצה לקרבן וגו', הרי דחסרון שיניים לא הוה מום, ואפשר דכיון דכן הוא סדר גידול השן, לא שייך להוכיח מזה להיכא שנפלה השן, וצ"ב. וכתבו התוס' ומיהו צריך טעם אחר דה"נ עיניו מחמת זקנה, ולכאורה צ"ב דעיניו מחמת זיקנה לא מסתמאים עיניו אלא שכל שנזקן יותר עיניו וראיתו כבדים יותר, אבל אין מציאות שכולם מסתמאים עיניהם. עכ"פ כתבו התוס' דצריך טעם אחר, וצ"ל דהדבר נמסר לחכמים מהו בכלל מום רע ומה לא הוה מום רע.

18. ספר יד בנימין

במשנה נפגמה אזנו מן הסחוס כו', פירש"י
היינו תנוך האוזן, כ"צ ותנוך האוזן
היינו הגדר האמצעי שבתוך האוזן וכדאיתא
תו"כ פ' מלורע.

בשו"ע הרצ צעל התמית ז"ל סוף הל' פסח
כתב וז"ל "ומדי דברי צעמין הבכור
זה"י לא אוכל להתאפק באיסור חמור כזה
דקדשים בתוך ולהודיע לכל השומעים לי לבל
ישמעו בקול הנשמע ונתפשט ממקצת החכמים
בעיניהם להתיר הבכור ע"י מום שבאזנו
שנתקן ממנו מעט או הרבה או אפי' נחתכה
האוזן כולה מהבכור לגמרי, ואין היתר אלא
כשהחתך הוא בתנוך שהוא הסחוס שיש לה
גובה קצת הזקוף בתוך תוך פנימיות האוזן
ממש אצל הנקב הפתוח צעם הגולגולת
וכמבואר בפסקי מהרי"א ז"ל והראיות קצרה
מהכיל ולשומעים יונעם" עכ"ל.

אבל בחזו"א בכורות סי' כ"ה ס"ק צ' יא
לחשיג ע"ז ותמה עליו מהא דאמרן
לעיל ל"ה. גדיא באודנא כו' ופירש"י דגדי
אזניו ארוכות וקודם שינא כל ראשו נראה
אזניו (פי' ויכול להטיל מום קודם שינא לאויר
העולם) והשתא אם הסחוס הוא בתוך תוך
פנימיות האוזן מה לי אם אזנו ארוכה.

19. איזהו מקומן מסכת בכורות דף לז עמוד א

כל מום רע ריבויא הוא:

א] מהרש"א תמה על פירש"י בחומש (דברים טו. כא.) שהביא דרשת כלל ופרט, והלא מסקין בסוגיין דריבויא הוא - ע"י שכתב לישב דלמסקנא בעינן גם לריבויא וגם לפרט וכלל.

• מהרש"א על בכורות דף לז/א

גמ' מה הפרט מפורש מומין שבגלוי כו' ואימא מה הפרט כו' ובוטל ממלאכתו כו' כל מום רע ריבויא הוא. ורש"י בחומש הביא דרשת כלל ופרט כדבעי למימר הכא מעיקרא ולא ידענא למה הניח תלמוד ערוך דהא לא קאי הכי במסקנא ויש ליישב דלמאי דמסיק נמי כל מום רע ריבויא קאי נמי הכלל ופרט לרבות כל הדומה לפרט ולא נמעטי' נמי מפסח ועור כדממעטין לקמן מום עובר והכי משמע דקאי הכלל ופרט מדלא קאמר אלא כל מום רע ריבויא הוא וק"ל:

והצ"ק תמה עליו הרי ברש"י (ד"ה ריבויא) מפורש דלמסקנא לא קאי הכלל ופרט. וראה שכתב לישב בדרך אחרת. וראה עוד ח"נ, יד דוד, ושי' למורא.

ב] ע"י מהר"ט אלגזי (אות נ"ב סק"א) שדן דסוגיין חזינן דנקטה ד'כל' הוי ריבויא ולא כללא בלא שום הוכחה, ואילו בסוגיות דב"ק (נד: סג.) מבואר דתליא במחלוקת הלשונות אי בעינן להוכחה ובלא זה נקטינן דהוי כללא.

20. איזהו מקומן מסכת בכורות דף לז עמוד ב

מום עובר סברא הוא וכו':

א] **המקדיש בעל מום עובר, האם כשם שעובר על הקרבתו עובר גם על הקדשו?**

המנחת חינוך (רפה. א.) נסתפק בזה בלשון הרמב"ם בסה"מ ובדעת החינוך, והביא שהכס"מ (איסור"מ א. ה.) נקט שעובר על הקדשו, ודקדק ג"כ מדברי הרמב"ן בהשגותיו בסה"מ. ובחזו"א (תמורה לא. ד.) הוכיח מדברי השט"מ"ק בתמורה שעובר על הקדשו. וראה עוד הר המוריה (איסור"מ ג. כב.), ערוך השולחן (קדשים סי' נ' ס"ק יא - יב), וחזון יחזקאל (תמורה פ"א ה"ו).

ב] **המטיל מום עובר בקדשים:**

מצדד המנחת חינוך (רפז. א.) דלדעת הרמב"ם כשם שאינו עובר על הקדשו כך אינו עובר על הטלתו, אך להרמב"ן עובר. ונסתפק המנחת חינוך אם אינו עובר מדאורייתא האם מדרבנן מיהא עובר משום הפסד ובזיון קדשים, או כיון שהמום עובר אח"כ אין בו שום איסור. וראה עוד בדברינו על רש"י לעיל לג: (ד"ה אין מקיזין). הטיל מום עובר שיכול להעבירו בכל עת שירצה - נסתפק המנחת חינוך (רפז. טו.) אם עובר לשיטות שלוקה על הטלת מום עובר.

21. איזהו מקומן מסכת בכורות דף לז עמוד ב

ג] השתמשות בכהן:

מדאיכא עבד עברי כהן הוכיח הט"ז (או"ח קכח. מ.) שמותר להשתמש בכהן כשמוחל או כשיש לו הנאה.
ועי"ש מגן אברהם.

ושי' למורא הוסיף ראה מדלעיל כז. "רב חמא יהיב ליה לשמעיה", ופירש רש"י דכהן הוה. וכן לעיל יח: ולעיל לה. איתא "רועה כהן בי ישראל". וראה עוד בדברינו לעיל כז. ד"ה תרומת חו"ל.

22. איזהו מקומן מסכת בכורות דף לז עמוד ב

לא קשיא כאן לשחוט כאן לפסול: פירושי הראשונים במסקנת הגמ':

רש"י ורגמ"ה פירשו שבבהמה עצמה יש חילוק, דלפוסלה ממזבח השיעור בכל שהוא, ולהתירה לישחוט בעינן שיעור נקב. אמנם בדעת תוס' (ד"ה כאן לשחוט) יש מפרשים בתירוצם השני דדוקא לפסול כהן לעבודה הוי בכל שהוא, אבל בהמה בכל גווניו בעינן שיעורא - ע"י בדברינו שם.

23. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף לו עמוד ב

לא קשיא כאן לשחוט כאן לפסול. וכתבו התוס' דמדפסיל כהן ש"מ דהוה מום דאורייתא. וביארו התוס' בביאור השני דהאי דמדפסיל כהן משום דאינו שוה בזרעו של אהרן, וצ"ל דאע"ג דפסול אינו שוה בזרעו של אהרן אינו מחלל את העבודה בדיעבד, והוא רק דין דלכתחילה אינו עובר, מ"מ לא מיקרי ושב אל משפחתו אם יש לו פסול לכתחילה.

עוד תירצו התוס' דגם חסרון מום עובר חסר בושב אל משפחתו, [וכתב החק נתן מוכח מהתוס' כשנ"ת לעיל בדעת הרמב"ם דנקב בעולה דמתניתין לא הוה אפילו מום עובר, דא"כ מדוע דחתה הגמ' דא"א לומר דהרציעה באליה דא"כ ליכא מום בכהן הא מום עובר נמי חסרון הוה, אע"כ כשנ"ת דלא הוה מום כלל].

24. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף לו עמוד ב

אי יש איסור להטיל מום בכהן כבהמת קדשים והנהגה דאין עבד כהן נרצע מפני שנעשה בע"מ ובעינן ושב אל משפחתו. וליכא. הקשה הקרבן עדה בקידושין בשירי קרבן שלו הא כהן דומיא דבהמה וכי היכא דבהמה אסור להטיל מום בקדשים לפוסלה, ה"נ אסור להטיל מום בכהן לפוסלו מכהונה. וא"כ תיפו"ל דאין רוצעין עבד כהן דהא אין מטילין מום בכהן עיין שם. ודבריו הם הפלא ופלא ומבהיל על הרעיון לחדש חידוש גדול זה דיש איסור להטיל מום בכהן ודוקא בבהמה דיש בה קדושה ומועלין בה, אבל בכהן אף על פי דיש לשון דהמשתמש בו מעל מ"מ ליכא בזה קרבן ואינו דומה כלל לקדשים. וצ"ב.

25. עוד עיין מראה מקומות לדף לח

=====

א. דף על הדף מסכת בכורות דף לו עמוד א

בגמ': יין נסך על ידי תערובות וכו'.

הגר"י ענגיל בספרו בית האוצר (מערכת א' - י' אות כלל קכ"ג) חוקר במה שכתבו האחרונים דאיסורי תורה איסורי חפצא ואיסורי דרבנן הם איסור גברא, מה הדין באיסור דאורייתא שבטל בתערובת היתר מן התורה, ורק מדרבנן לא בטיל, אם נשאר עליו האיסור חפצא, או שהוא הופך להיות איסור גברא.

וכתב דיש להוכיח כן מסוגין, דאמרינן דיין נסך שעל ידי תערובות, שמן התורה הוא בטל ברוב, ורק מדרבנן לא בטל, הדין הוא שמחזיר לו דמים, וכמו שביארו האחרונים בטעם דמחזיר לו דמים - משום שהוא איסור על החפצא, וממילא לא רואים אנו מכאן שאף באיסורי תורה שבטל מן התורה ורק מדרבנן לא בטל - הם הרי איסור חפצא כמו שהיו מקודם.